

Euskal Herria ezagutuz

URDIÑARBE (ZUBEROA)

Garaibi ibar esküinera, arotz kantaria bidelagun

Basabürüko ibar esküinaz, hots Aloze eta Lakarri herrien artean luzatzen den haranaz, askok dakite berri. Haatik, bertakoek salbu, nork daki Arbaila eskualdeak ere baduela bere ibar esküina? Hori Urdiñarbe herriari –zati bati dagokionez behintzat– lotuta dagoen Garaibi auzoan kokatua da.

Leku guztiz xarmagarri eta kanpotiarretatik ezezagun horretara ihesian joateko, Jean-Mixel Bedaxagar kantari ezaguna izan dugu bidelagun. Goazen, bada Garaibi ibar esküinera.

Testua eta argazkiak:

| ALLANDE SOKARROS |

Jean-Mixel Bedaxagarrek lagundu digu txangoan. Beheko argazkian, Organbideko gurutzearen ondoan ageri da urdiñarbetar kantari ezaguna. Bedaxagar gogoratzen da leku honetaraino prozesioak egin izanaz.

URDIÑARBeko arrabotü edo pilota plaza ederretik hasiko gara oinez ibiltzen, alde batetik San Mixel eliza erromanikoa eta, bestetik, Donajakobeko sentorale bideen aipagunea eta udaletxe berri-berria izango ditugarik begirari. San Mixel eliza XI. mendekoa da, zati zaharrenaren kontutik bederen, eta barrualdetik ere ikuskatzeak balioko luke, Zuberoako eliza anitz bezala ez balitz kasu gehienetan itxita. Egoera damugarri horri aurre egin zion bakarra Aita Junes Casenave-Harigile euskaltzale suhar eta Altxaiko erretore ohia izan zen, honek agindu baitzuen bere ardurapeko parrokiako elizak berriz zabalik egon zitezen. Dena den, elizaren inguruko auzolagunen batek izango du giltza eta ez da bekatua izango ikuskatze baterako irekitzearen eskaria egitea...

Eliza aitzinaldearen pare-parean, Urdiñarbeko udaletxe berri eta nahiko politari ere begirada bat emateak balio du. Eraikin hori bezala, Zuberoako etxegintza garai-kidearen lekuko da, halaber, udalak paratutako Donajakobeko sentorale edo beila bideen aipagunea. Bastimendu horretan bertan kokatzen dira ere ikusgarrientzako gela eta herriko ostatua, azken aldiotan, antza, itxita dagoena. Donjabeko sentoral bideak aipatzen hasi baikkara, gogoraz dezagun Urdiñarbe izan zela, aurreko garaietan, beila bide horietatik baten igarogune edota geldigune garrantzitsua, Zuberoako Ospitalepea eta Oztibarreko Izura ospe handiko beste bi lekuren artean. Hain zuzen ere, orain dela bospasei urte berriz ireki ondoren seinaleztatu egin den GR 78 Bortuondoko sentorale bidea hartuko dugu zati batean.

Ospitalettotik Keheillaltera

Arrabotü edo pilota plazatik abiatzean, haatik, ez dugu San Mixel zubiaren gaintik pasarazten gaituen eta zuri eta gorritz seinalatutako ezkeralderako bidea aukeratuko. Aitzitik, eskola aurretik pasatuz, eskuinalderat, Garaibirako bide nagusia hartuko dugu. Hortxe berehala, eskuinaldean ageri den etxe zahar eta bizilagunik gabekoak Ospitalettoa du izena. "Hau zen

Goiko argazkian: Urdiñarbeko San Mixel eliza erromanikoa, SanMixel zubia eta eliza inguruko etxe dotoreak. Behean: Eihartzea etxaldea, zuhaitz artetik ikusia.

Garaibiko paraje ederrak. Urrunean, Maidalena eta Erretzü mendixkak elurpean.

Urdiñarbetik iragaiten ziren beilarien aterpetzeko eta artatzeko ospitalea edo honen zati bat behintzat”, azaldu digu ibilaldi honetan bidelagun daukagun Jean-Mixel Bedaxagar Urdiñarbeko arotz eta kantari ezagunak.

Ospitalettoaren pare-parean, bidearen beste aldean eta eskolaren atzean dagoen beste etxe handi eta zaharra Komandatetxea zen. Bidean aurrera jarraituz, Arangorena erretkatik ura ubide baten bitartez hartuz zebilen eihera edo errota ederki zaharberritua miretsiko dugu. Hau, Urdiñarbeko Ospitalearen jabetzapeko errota zegoen antzina, eta bigarren egoitza bat da gaur egun. Hiruzpalaurehun metro soro muskerren artean eginik, bidearen eskuin alde bazter-bazterrean dagoen baserri dotore batera iritsiko gara, ibilaldia hasi eta hamar minutura. “Hau da nire sortetxea”, adierazi digu Bedaxagarrek, “familian arotzak izan ginenetik aroztegia deitua izan da, baina jatorrizko izena du Keheillaltea”. Izen hori ematen zioten, antzina, elge edo auzoen arteko bazka edo alor gueneen sarrera zaintzeko kargua zeukan etxaldeari. Keheillalte aurretik igarotzean auke-

rarik izango duzue agian bertan bizi eta lan egiten duen Jean-Mixelen arreba Marie-Hélène Bedaxagar eta haren senar Dominika Agergarairen agurtzeko.

Keheillaltean Urdiñarbeko plaza-tik seinalatua egin duten GR 78 sentorale bidearekin egingo dugu topo eta horri jarraituko diogu txangoaren zati luze batean. Garaibirako bide nagusitik ibilita, Urdiñarbeko karrika edo eliza ondoko etxe multzoari bizkarra ematen diogula, eskuin eta ezker aldeetatik Zuberoako lehengo eta gaur egungo etxegintza motak begi-bistan izango ditugu. Ezker aldetik eta bidetik beheiti, Iratzabalea laborari etxe ederra daukagu eta eskuinaldetik baserriak ez diren baina Zuberoako etxegintza bereziaren lekuko egokiak dauden etxe politikak. Garaibiko bide nagusi horretan hiruzpalau ehun metro eginik, ez diogu huts egin behar eskuin alderat joatera gonbidatzen gaituen bide seinaledunari. Hortxe bertan etxe zaharberritu polit bat badugu, eskuinaldetik. Haatik, seinale zuri eta gorri jarraituz beti ere, lehen bide sarda horretatik segidan ezkererantz joango gara bide harriztatu batean.

Organbideko kurutzeta, antzinako prozesioen jakile

Bidexka horretan behin sartuta topatuko dugun lehen etxea da Betranenea izenekoa. Gaur egun, urtearen parte handiengan behintzat bizitzailerik ez duen etxe zahar polit horrek egoiliar ezagunak izan ditu XX. mendean. Hala, bertara zetozen 1967. urtean Femina literatura saria eskuratu zuen *Elise ou la vraie vie* eleberraren idazle Claire Etcherelli eta haren bizilagun izan zen Antoine Sanguinetti almirantea (1917-2004). De Gaulle jeneralaren alde jarrita, Frantziatik aleman naziak haizatzean parte hartu zuen eta gerorago politika alorrean jardun zuen, ezkerreko asmoak aldarrikatuz.

Bi pertsonaia entzutetsu haiek gogoan ditugula, aurrera joango gara eta aldapa nahiko malkartsu baten ondok, bidexkak Organbidea baserri ingururaino eramanez gaitu. Han, kontuz; GR 78 bitan zatitzen da, biak, haatik, Oztibarrea bidean aurrera joaten direlarik. Eskuinerantz bide txiki batean gora jarraitzen duen bidexka seinalatua Muskildi aldera doa, eta San Antoni eta Elodi mendixken arte-

ko Ehüzako garatetik igarotzen da, Donaixtirako norabidean. Guk, aldiz, bide seinaledun horren bigarren aukerari eutsiko diogu, Organbideko gurutzean zuzen jarraituz. “Kurutzte honetaraino, Urdiñarbeko elizatik abiatuz, prozesioak egin izanaz oroitzen niz”, esan digu Jean-Mixel Bedaxagarrrek. Ez zen txantxetako ibilaldia, bizpahiru kilometroko luzera baita buru batetik bestera.

Organbidetik aurrera, xenda oso polit eta gozagarri batetik ibiliko gara. Bidezidorra lapitz eta arbel arrokan egin zuten aspaldian. “Urdiñarbeko karrikatik Garaibi ibar esküinerako bide zaharra da”, azaldu ditu Jean-Mixel Bedaxagarrrek. Lehenagoko denboretan baserri bat zegoen baina gaur egun Organbidea etxaldeko borda bat den Xokoenaaraino xenda hori erabilgarria egon bada beti, handik aurrera sasiak hartuta zegoen. Bortuondoko Donajakobe bide berria egitea mesedegarria izan da, xenda zaharrari bizia eman baitio. Benetan gustagarria da hurritz, gaztainondo, haritz eta beste zuhaitz mota frankoren artean aitzina joatea, zati luze batean ere etxalde edo bordalde bazterretan denbora batean laborariak eraikitzen zituzten paretara zahar-zahar baten ertzetik ibiliko garelarik. Xendan zehar jarritako bizpahiru langa txiki ireki eta berriz itxi beharko ditugu. Hori ez da arazo bat, bai ordea horiek ireki eta berriz ixteko gomendioak izan daitezen frantsesez eta ingelesez soilik idatziak! Badirudi GR xenda seinaledun horiek egiten eta mantentzen dituzten jendeek ez

dakiten Euskal Herria eta euskara badaudela eta gutxien-gutxieneko errespetua litzatekeela herriko hizkuntza ere erabiltzea. Jende mota horrek bere burua “unibertsaltzat” jotzen du ziur asko... azken finean inongoak ez direla ohartu gabe ere.

Ohitxeko eihera txiki eta polita

Zuhaitz ilararen artetarik, Zuberoako hainbat mendi eta mendixka (Maidalena, Erretzü, Arbailakoak, besteak beste), baita Auñamendi eta bere lerrokoak miresteko aukera ere emango digu xenda goxo eta politak. Jaitsiera baten amaieran, baina, agur egingo diogu, Garaibi ibar esküineko bide txikiarekin topo egitean. Bide horretara iritsirik, GR 78ko seinale zuri eta gorriek ere bizkarra emango diegu, ezker alderat (ekialderantz) hartuko baitugu, Ihitiko edo Ibar esküineko errekarari jarraituz. Une batean, gutxi gorabehera ordu eta erdi darماغularik txangoan, Napaleko garaterat daraman Garaibiko bide nagusiarekin topo egin aitzin Ohitx etxaldeko eihera edo errota txiki polita agurtuko dugu. Lehenago denboretan ogia etxean egiten zen eta erreka txikienean ere eiherak bazeuden. Pentsa... Zuberoa osoan 400 errota inguru ibili zen garai batean!

Zentzegia etxearen alboan Garaibiko bide nagusira iritsirik, berriz ere ezker alderat joko dugu eta bizpahiru kilometro geratuko zaigu Urdiñarbeko eliza ingurura bueltatze bidean. Ezker eta eskuin, Garaibiko haran ederreko etxalde oparoetatik batzuk (Etxandia, Etxe-

Ohitxea etxaldeko eihera (errota).

barnea, Bidabea, Iratzabalea) miresteko aukerarik izango dugu. Keheillaltera iritsirik, aldi honetan bai, eskuin alderat hartuta jarraituko diegu seinale zuri eta gorriek, bi ordu eta bi ordu eta erdi inguru iraun digun ibilaldi goxoari amaiera ematean. Zorritzarrez baina, Urdiñarbeko karrikan bertan gaur egun ez dago tabernarik Jean-Mixel Bedaxagarrarekin Zuberoako kantu zahar batzuk xaramelatzeko... ■

